

rechten voor mannen en vrouwen, de doodstraf en dergelijke — ongetwijfeld een rijk en nuttig scala. De editoren hebben zich vooral gebaseerd op Arrenberg en Brinkmans catalogus, de pamflettcatalogi van Van der Wulp, Petit en Knuttel (niet Van Alphen) en op de lijsten van Van Doorninck/De Kempenaer (die wat de oplossing der pseudoniemen betreft, niet in alle opzichten de huidige stand van kennis weergeven). In hoeverre zij van speciale bibliografieën en bronnenuitgaven gebruik hebben gemaakt, wordt hier (nog) niet duidelijk. Denkkelijk hadden J. J. Poortmans *Repertorium der Nederlandse wijsbegeerte* (1948 met supplementen) of de *Texts concerning the Revolt of the Netherlands* uitgegeven door E. H. Kossmann en A. F. Mellink (1974) wel relevant materiaal opgeleverd. Zonder in details te treden, signaleer ik een paar opvallende omissies. Het politieke werk van Pieter van Woensel ontbreekt. De rubrieken armenzorg en slavernij of doodstraf zijn verre van volledig (zie voor beide laatste bijvoorbeeld *Register van academische dissertatiën en oratiën betreffende de geschiedenis des vaderlands* ... (Leiden, 1866). Over de emancipatie van de joden behoort naast Knuttel geraadpleegd te worden Jacob da Silva Rosa, *Bibliographie der Literatur über die Emanzipation der Juden in Holland* (Frankfurt am Main, 1912). Merkwaardig zijn enkele lacunes in de opgaven betreffende de Nederlandse grondwetten: wel de Belgische constituties en de 'Nederlandse' staatsregelingen van 1798 en 1801, maar niet de grondwetten van 1805, 1806, 1814, 1815, 1840 en 1848.

Noch van Colenbranders *Gedenkstukken* noch van De Gou's uitgaven schijnen de bewerkers gebruik te hebben gemaakt, hoewel zij wel de memories signaleren die enkele representanten in 1796 naar aanleiding van het Plan van constitutie publiceerden (behalve die van Van Manen). Meer fundamenteel, tenslotte, is misschien het ontbreken van aanwijzingen omtrent autopsie der titels: vaak zijn aantallen bladzijden opgegeven, soms niet. Het gaat vrijwel uitsluitend om zelfstandig verschenen publikaties. Op die regel vindt men echter een paar merkwaardige excepties: artikelen in *De Katholiek* (nrs. 7535, 7536, 7880), *Bijdragen tot rechtsgeleerdheid en wetgeving* (8205), *Themis* (8544).

Een definitief oordeel over de bruikbaarheid van deze bibliografie kan natuurlijk pas worden geveld als het vijfde deel is verschenen. Voorlopig lijkt het mij een bijzonder nuttig instrument dat velen met vrucht zullen hanteren.

A. H. Huussen jr.

J. Ph. S. Lemmink, J. S. A. M. van Koningsbrugge, ed., *Baltic affairs. Relations between the Netherlands and North-Eastern Europe 1500-1800. Essays* (Baltic Studies I; Nijmegen: Instituut voor Noord- en Oosteuropese studies, 1990, x + 440 blz., f65,-, ISBN 90 73432 01 4).

Het mag waar zijn dat de handelsgeschiedenis van de Republiek op dit moment in vergelijking met andere specialismen op het terrein van de economische geschiedenis betrekkelijk weinig belangstelling ondervindt, met de in 1989 verschenen bundel *From Dunkirk to Danzig* en de hier gesignaleerde bundel *Baltic affairs* (in 1990 gepubliceerd als nr. 1 in de 'Baltic Studies' van het Instituut voor Noord- en Oosteuropese studies in Nijmegen) zijn mogelijk de zwaluwen gearriveerd die na *Interactions of Amsterdam and Antwerp with the Baltic Region, 1400-1800* uit 1983 zomer in onze pre-industriële handelsgeschiedenis gaan maken.

Baltic affairs, aantrekkelijk uitgegeven door J. Ph. S. Lemmink en J. S. A. M. van Koningsbrugge, telt in totaal twintig bijdragen, waarvan zo ongeveer de helft tot de economische, c. q. handelsgeschiedenis mag worden gerekend; 'zo ongeveer', want het begrip economische geschiedenis kan uiteraard breed of minder breed worden opgevat. In het bijzonder in de

artikelen die primair politiek of diplomatiek gericht zijn, spreken de economie en in het bijzonder de handel en handelspolitiek een woordje mee. Zoals met dit soort bundels, ook al hebben ze één noemer, bijna altijd het geval is, bestrijken de artikelen een breed scala van onderwerpen; in dit geval zelfs een heel breed scala. Naast economie en politiek zijn ook de sociale, culturele en diplomatieke geschiedschrijving vertegenwoordigd.

Wat stijfjes, maar — naar ik hoop — wel informatief signaleer ik studies over de Poolse en Baltische graanhandel (respectievelijk 1500-1800 en in de achttiende eeuw), over de Hollands-Zweedse handel in de zeventiende eeuw, over de Hollands-Zweedse concurrentie in Azië (1731-1735), over de Engels-Hollandse concurrentie in Rusland aan het einde van de zestiende eeuw, over *bullion flow* en wisselkoersen tussen Amsterdam en Riga (1783-1785), over de Baltische handel en de achteruitgang van de economie in de Republiek gedurende de achttiende eeuw. Voorts zijn er artikelen betreffende de overdracht van windmolentechnologie uit de Nederlanden naar Noord-Oost Europa vanaf de zestiende tot in het begin van de negentiende eeuw, de werving van Hollandse scheepstimmerlieden voor de werf van de Admiraliteit van Karlskrona in 1718, de Hollandse maritieme cartografie van het Balticum in de zestiende eeuw, Hollandse invloed op Deense architectuur in de zeventiende eeuw en culturele relaties tussen Zweden en de Republiek gedurende het laatste kwart van de zeventiende eeuw. Op het terrein van de diplomatieke, politieke en militaire geschiedschrijving wordt er geschreven over Denemarken, de Nederlanden en Habsburg in het begin van de zestiende eeuw, over Frederik II van Denemarken, over Denemarken als bondgenoot van de Republiek (1674-1679), over Hollands-Baltische relaties in de jaren 1709-1711 en over Hollandse konvooien in het Baltisch gebied tijdens de Russisch-Zweedse Oorlog (1741-1743). Tenslotte is er een publikatie over de reis van Johannes Meerman naar Noord- en Noord-Oost Europa (1797-1800) en over boerenopstanden in de vroegmoderne tijd.

Nu we met de drie genoemde bundels en een aantal 'losse', al dan niet wat oudere studies van onder anderen De Buck, Klein en Lindblad (inclusief de nodige recente, buiten Nederland verschenen publikaties over de relaties met het Oostzeegebied) over een flink aantal detailstudies over de handel tussen de Republiek en het Balticum zijn gaan beschikken, dringt zich de vraag op of het niet de moeite waard loont, een meer synthetische studie in het bijzonder betreffende de handel op dit gebied te beproeven. Mede in het licht van de nogal provocerende recente stellingname van Jonathan Israel in diens inspirerende *Dutch primacy in world trade* (1989) inzake het belang van onze Baltische handel in massagoederen in het geheel van de handel van de Republiek (zijns inziens in de bestaande historiografie nogal overschat) een intellectueel avontuur en wel van de eerste rang: wetenschappelijk van een hoge orde, nationaal en internationaal van belangstelling verzekerd. Kortom, wie durft dit aan?

L. Noordegraaf

J. D. Tracy, *Holland under Habsburg rule, 1506-1566. The formation of a body politic* (Berkeley-Los Angeles-Oxford: University of California Press, 1990, ix + 330 blz., \$45,-, ISBN 0 520 06882 3); J. W. Koopmans, *De Staten van Holland en de Opstand. De ontwikkeling van hun functies en organisatie in de periode 1544-1588* (Dissertatie Groningen 1990, Hollandse historische reeks XIII; 's-Gravenhage: Stichting Hollandse historische reeks, 1990, 328 blz., f 59,-, ISBN 90 72627 04 0).

English historians have spent a great deal of energy during the last hundred and fifty years on the history of the English parliament and especially on the period of the sixteenth and the